

Za kilka lat oczekiwać należy dalszego tomu, który obejmie korespondencję z lat czterdziestych i — być może — pięćdziesiątych. Nie ulega żadnej wątpliwości, że historycy prawa uzyskają dzięki temu nowy i cenny materiał do studiów nad kulturą prawniczą szesnastego stulecia.

WALDEMAR VOISÉ (Warszawa)

*Codul Calimach*, editie critica, Bukareszt 1958, s. 1016.

Objąwszy władzę w Mołdawii w 1812 r. Skarlat Kalimach na żądanie kleru i bojarów postanowił przeprowadzić kodyfikację prawa cywilnego. Stworzono komisję, do której obok prawników miejscowych zaproszono dra Chrystiana Flechtenmachera z Wiednia. Ułożony przez nią projekt został przedstawiony sejmowi, aprobowany przez panującego i ogłoszony jako *Kodeks cywilny Mołdawii* w latach 1816—17, z mocą obowiązującą od 1 X 1817 r.

Autorem projektu jest prawdopodobnie wspomniany Flechtenmacher, stąd widać wyraźny wpływ austriackiego kodeksu cywilnego na układ i metodę kodeksu mołdawskiego. Pierwsze wydanie ukazało się w języku greckim, który jednak był niezrozumiały dla warstw nieoświeconych. Stąd też od razu powołano nową komisję dla przetłumaczenia dzieła na język rumuński. Pracy tej jednak nie wykonano w całości. Dopiero w 1832 r., w związku z ogłoszeniem Regulaminu Organicznego, postanowiono ponownie kodeks przetłumaczyć. Dzieło w języku rumuńskim ukazało się w grudniu 1833 r. Tłumaczenie stanowiło równocześnie nowelizację greckiego oryginału.

Podstawą norm prawnych ogłoszonego kodeksu były ustawy cesarskie<sup>1</sup> oraz miejscowe prawo zwyczajowe. Dla nowych zagadnień, np. prawa autorskiego, korzystano z nowych kodeksów europejskich. Istnieje duże podobieństwo między kodyfikacją rumuńską a niewiele od niej starszą austriacką, niesłuszne jest wszakże twierdzenie, jakoby pierwsza była tylko tłumaczeniem drugiej; kodeks mołdawski pozostał wierny ustawodawstwu bizantyjskiemu. We wstępie omawianej publikacji wydawcy zestawiają różnice między obu kodeksami. Zresztą obok wpływów kodyfikacji austriackiej widać także i wpływy *Code civil*. Przy układaniu kodeksu autorzy opierali się przede wszystkim na Bazylikach, ale korzystali także z Digestów, Instytucji, Kodeksu i niektórych Nowel, w mniejszym stopniu z podręcznika Harmenopola. Uwzględniono również dawne dekrety wojewodów oraz, jak wspomnieliśmy, prawo zwyczajowe.

Kodeks Kalimacha obowiązywał do 1 XII 1865 r., daty wprowadzenia obecnie obowiązującego kodeksu cywilnego. Pierwszy jednak utrzymuje się w mocy dla stosunków prawnych powstałych przed tą datą; dotyczy to przede wszystkim drobnej własności chłopskiej, której ostatni kodeks poświęcił mało uwagi.

Oryginał został napisany w poprawnym języku greckim. Bardzo interesujące jest jego tłumaczenie na język rumuński z 1833 r. Stworzono wówczas nowe słowa dla oznaczenia instytucji prawnych, dla których dotąd brakowało odpowiednika w języku ludowym. Kodeks mołdawski zawiera takie instytucje, jak niewolnictwo, przywileje stanowe, niezdolność do działania kobiet, pańszczyznę, różnicowanie prawne chrześcijan i niechrześcijan.

---

<sup>1</sup> K. E. Zachariä von Lingenthal notuje go wśród publikacji bizantyjskich wydanych w okresie panowania tureckiego, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, wyd. 3, Berlin 1892, s. 50.

Omawiana publikacja zawiera druk paralelny oryginału greckiego z 1816/17 r. i tłumaczenia rumuńskiego z 1833 r. Całość zamykają dwa aneksy, bibliografia oraz indeks alfabetyczny. Zaznaczmy, że wydawcy dali ciągłą paginację dla wstępu, dla samego kodeksu i części dodatkowych. Tekst kodyfikacji mieści się na stronach 40—687.

JÓZEF MATUSZEWSKI (Poznań)

*Bolszewistskije Wojenno-Rewolucjonnyje Komitety*, Gosud. Izdat. Politicheskoi Literatury, Moskwa 1958, s. 567, Institut Istории Partii MK i MGK KPSS Filiał Instituta Marksizma-Leninizma pri CK KPSS.

Pod wpływem listu W. Lenina pt. „Bolszewicy winni wziąć władzę”, skierowanego do KC, Komitetu Piotrogadzkiego i Moskiewskiego RSDRP(b), dnia 23 X 1917 Komitet Centralny RSDPR(b) podjął historyczną uchwałę o przejęciu władzy przez rady w drodze powstania zbrojnego. W uchwale tej czytamy: „Uznając w ten sposób, że powstanie zbrojne jest nieuniknione i w pełni dojrzałe, KC zaleca wszystkim organizacjom partii kierować się tym i z tego punktu widzenia rozważać i decydować wszystkie zagadnienia praktyczne...” (W. Lenin, *Socziłnizja*, t. 26, s. 162). Zaś 29 X 1917 r. KC powołał specjalne Centrum Partyjne dla przeprowadzenia powstania zbrojnego.

Do praktycznego, techniczno-wojskowego przeprowadzenia powstania nie wystarczyły istniejące już wcześniej organa rewolucyjne. Stąd bolszewicy postanowili powołać nadzwyczajne organa powstania zbrojnego. Były nimi Komitety Wojskowo-Rewolucyjne.

Historycznie pierwszym i najważniejszym z nich był Komitet Wojskowo-Rewolucyjny przy Piotrogrodzkiej Radzie Delegatów. Powołał go dnia 25 X 1917 r. Komitet Wykonawczy Rady Piotrogadzkiej. Komitet był legalnym organem Rady. Później Komitet ten prezentuje się jako organ II Zjazdu Rad (dok. 131), a następnie jako Organ Centralnego Komitetu Wykonawczego (dok. 222): organ, któremu powierzono funkcje organizacyjno-techniczne. Po zdobyciu władzy, dnia 12 XI 1917 r. Komitet sam określił swoje kompetencje w następujący sposób:

„1. Komitet Wojskowo-Rewolucyjny załatwia sprawy zlecone mu przez Radę Komisarzy Ludowych.

2. Do właściwości Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego należy ochrona porządku rewolucyjnego.

3. Walka z kontrrewolucją.

4. Ochrona siedzib Rady Delegatów robotniczych i żołnierskich i Komisarzy Ludowych” (s. 61—62).

Komitet rozwiązał się na mocy własnej decyzji z dnia 18 XII 1917 r. Jego sprawy przejęły: Oddział do walki z kontrrewolucją przy CKW, inne oddziały CKW, RKL, Rada Piotrogadzka oraz Rejonowe Rady delegatów robotniczych i żołnierskich (dok. 446).

W skład Komitetu wchodził bolszewicy — którzy odgrywali w nim rolę kierowniczą — oraz paru przedstawicieli innych ugrupowań, a zwłaszcza lewi eserowcy. Jądrym kierowniczym Komitetu było wspomniane wyżej Bojowe Centrum Partyjne KC, które weszło w całości w skład Komitetu. Dzięki temu od samego

początku Piotrogradzki Komitet Wojskowo-Rewolucyjny odgrywał rolę nie tylko organu lokalnego, ale był zarazem ogólnorosyjskim organem powstania zbrojnego.

Dzieje i działalność tego Komitetu przedstawiają dokumenty zawarte w pierwszej części omawianego tu zbioru (s. 11—263, dok. 1—453).

Dnia 7 XI 1917 r. rano Moskiewskie Obwodowe Biuro KC, Komitet Moskiewski i Okręgowy Komitet Moskiewski powołały Bojowe Centrum Partyjne, którego zadaniem było przygotowanie i przeprowadzenie powstania zbrojnego. Tego dnia po południu Plenum Moskiewskiej Rady Delegatów wybrało Moskiewski Komitet Wojskowo-Rewolucyjny. Komitet ten działał pod kierunkiem wspomnianego Centrum Partyjnego. Takież Komitety Wojskowo-Rewolucyjne były powołane w dzielnicach Moskwy i w niektórych powiatach Guberni Moskiewskiej. Komitet Moskiewski działał do 29 XI 1917 r., kiedy to jego funkcje przejęły inne organa Moskiewskiej Rady Delegatów (dok. 152).

W składzie Komitetu Moskiewskiego znajdowali się mieńszewicy i lewi eserowcy, którzy byli nastroszeni ugodowo i którzy osłabiali prężność rewolucyjną Komitetu. Zbiór zawiera dokumenty (np. 98, 99 i inne), obrazujące starcia polityczne w samym Moskiewskim Komitecie Wojskowo-Rewolucyjnym. Ta chwiejność działania Komitetu, do której przyczyniała się także chwiejna postawa niektórych jego członków-bolszewików, spowodowała to, że Bojowe Centrum Partyjne w Moskwie oraz miejscowe organa partyjne bolszewików brały na siebie bezpośrednio niektóre funkcje Komitetu. Mówią o tym dokumenty nr 2, 4, 5, 6, 12, 101, 127 i inne.

Dokumenty dotyczące Moskiewskiego Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego zawarte są w II części zbioru (s. 267—380, dok. 1—152).

Obok tych dwóch najważniejszych Komitetów Wojskowo-Rewolucyjnych, działały w okresie od 5 XI 1917 r. do 10 II 1918 r. Komitety Wojskowo-Rewolucyjne w niektórych innych miejscowościach Rosji.

W trzeciej części zbioru znajdują się właśnie dokumenty dotyczące prawie 40 terenowych komitetów wojskowo-rewolucyjnych. Ze wszystkich tych komitetów największą rolę odgrywał Komitet Wojskowo-Rewolucyjny Kraju Estońskiego z siedzibą w Rewlu. Jak wskazują dokumenty, terenowe komitety wojskowo-rewolucyjne istniały między innymi w: Jarosławiu, Bierdiańsku, Rżewsku, Helsingforsie, Woroneżu, Narwie, Witebsku, Orenburgu, Archangielsku, Włodzimierzu, Połocku, Ługańsku, Tule, Sewastopolu, Odessie, Riazaniu itd.

Istniały też Komitety Wojskowo-Rewolucyjne przy poszczególnych armiach i frontach, np. Wojskowo-Rewolucyjny Komitet Frontu Południowo-Zachodniego (dok. 52), Wojskowo-Rewolucyjny Komitet XI Armii (dok. 85), Komitet Wojskowo-Rewolucyjny Armii Specjalnej (dok. 99) itp.

Wszystkim tego rodzaju komitetom poświęcona jest trzecia część zbioru (s. 383—535, dok. 1—135).

Jak widać z powyższych informacji, Komitety Wojskowo-Rewolucyjne były organami tymczasowymi, powołanymi tylko na okres przejmowania władzy na danym terenie. Niemniej, ich rola historyczna jest bardzo doniosła.

Książka, o której tu mowa nie jest pierwszym wydawnictwem dokumentarnym, poświęconym Komitetom Wojskowo-Rewolucyjnym. Bowiem w 1938 r. wydane zostały po raz pierwszy dokumenty dotyczące Piotrogradzkiego Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego jako tom I zbioru pt. *Dokumenty Wielkiej Rewolucji Proletariackiej* (z protokołów i korespondencji Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego Rady Piotrogradzkiej). W 1948 r. wydano II tom tegoż zbioru (z protokołów i korespondencji Moskiewskiego i rejonowych Komitetów Wojskowo-Rewolucyjnych).

Oba te tomy są w porównaniu z omawianą tu książką znacznie mniej dosko-

nałe. Przede wszystkim ogłoszono w nich nie wszystkie posiadane dokumenty, dotyczące omawianych tam komitetów. Po wtóre, podano znaczną ich ilość tylko w wyjątkach. Po trzecie, tamte tomy nie obejmowały dokumentów tzw. terenowych Komitetów Wojskowo-Rewolucyjnych, ograniczając się tylko do Piotrogradu i Moskwy. Wreszcie tamte tomy dawno już zostały wyczerpane w ZSRR, a u nas są na ogół zupełnie nieosiągalne. Jak zapewnia G. D. Kostomarov w przedmowie (s. 9) do omawianego tu wydawnictwa włączono wszystkie posiadane dokumenty dotyczące Komitetów stołecznych jak i terenowych, dokumenty zamieszczono w zasadzie w pełnym tekście, przejawiając przy tym wielką troskę o wierność w stosunku do oryginału. Jeżeli dokument jest podany tylko w wyjątkach, jest to zawsze wyraźnie zaznaczone.

Zbiór przygotowali do druku dwaj wybitni historycy radzieccy: G. D. Kostomarov (część II i III) i N. I. Tołokonski (część I). W odnajdywaniu dokumentów Piotrogradzkiego Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego brał także udział G. I. Wołczenkow. Treściwą, rzeczową, a przytem krótką przedmowę napisał G. D. Kostomarov. Tekst dokumentów uzupełniają uwagi, w których króciutko zostały przedstawione pewne zdarzenia lub pewne instytucje, o których mowa w tekście.

Ogółem do zbioru włączono 790 dokumentów. Poważna ich część jest publikowana po raz pierwszy. Znaczną ich większość stanowią dokumenty, pochodzące od Komitetów Wojskowo-Rewolucyjnych, ale są też i dokumenty skierowane przez różne instytucje i osoby do komitetów. Są też i takie dokumenty, które nie dotyczą bezpośrednio komitetów, a są charakterystyczne jedynie dla danego momentu historycznego. Najwięcej tego rodzaju dokumentów jest w części I zbioru (np. dok. 294, 330, 22, 23, 72, 185, 136, 163 itd). Wydaje się, że te dokumenty mogłyby być pominięte. Byłoby to raczej z pożytkiem dla konsekwencji tematycznej wydawnictwa.

Treść dokumentów obrazuje całokształt działalności i dziejów odnośnych Komitetów Wojskowo-Rewolucyjnych oraz dość wiernie i na gorąco oddaje sytuację w poszczególnych rejonach Rosji oraz przebieg walki rewolucyjnej o władzę. Nie sposób wymienić tu nawet wszystkich dziedzin życia, w których Komitety przejawiały swoją działalność. Komitety likwidowały instytucje polityczne starego aparatu państwowego, powoływały na ich miejsce nowe, wydawały rozkazy wojskowe dla rewolucyjnych pułków i armii, dla gwardii czerwonej i dla milicji, organizowały produkcję i zaopatrzenie ludności w żywność, dbały o porządek rewolucyjny, likwidowały burżuazyjną prasę, organizowały służbę sanitarną, wydawały odezwy do ludności itd. itd.

Z tej ogromnej masy spraw i zagadnień, wydaje się celowe podkreślić dwie strony działalności Komitetów.

Pierwsza z nich, to dążność do dokonania przewrotu politycznego i społecznego w sposób możliwie najwięcej pokojowy i bezkrwawy. Niewątpliwie owocem tego dążenia było np. to, że cały przewrót w Piotrogradzie, łącznie ze zdobyciem Pałacu Zimowego, pochłonął tylko 6 ofiar w ludziach (dok. 237). Same Komitety w wielu swoich aktach podkreślały swoją wolę jak najwięcej pokojowego przejęcia władzy (dok. 146 cz. I, dok. 127 cz. II itd.). Dokumenty te potwierdzają jeszcze raz tezę, że wojnę domową przeciwko istniejącej już władzy radzieckiej rozpętały elementy kontrrewolucyjne i że one to zmusiły organa rewolucji do podejmowania aktów przemocy wobec wrogów rewolucji.

I drugie, co się rzuca w tych dokumentach w oczy, to to, że jedynie konsekwen-

tną partią w walce o władzę dla ludu była partia bolszewików. Liczne dokumenty świadczą o wycofywaniu się w najtrudniejszych momentach rewolucji przedstawicieli mieńszewików, lewych eserów i innych z Komitetów Wojskowo-Rewolucyjnych oraz z innych organów walki rewolucyjnej (dok. 79, 107, 186 z cz. I i dok. 98, 99 i inne z cz. II). W tych warunkach cały ciężar walki o zorganizowanie nowej władzy i o jej utrzymanie spadał na bolszewików. Działo się to oczywiście nie na skutek ich programowego dążenia do monopolu w tym zakresie, lecz w wyniku odejścia z placu boju i małoduszności innych partii politycznych np. mieńszewików, lewych eserowców itp.

W sumie publikacja o Komitetach Wojskowo-Rewolucyjnych jest wydawnictwem bardzo pożytecznym i na czasie. Oświecla bowiem źródłowo działalność i dzieje, epizodycznych wprawdzie, lecz nadzwyczaj ważnych organów władzy rewolucyjnej w Rosji. Należy do serii źródłowych publikacji radzieckich o narodzinach pierwszego w świecie państwa socjalistycznego.

ADAM ŁOPATKA (Poznań)

*Prameny k dějinám státu a práva v Československu (Chrestomatie)* pod red. V. Vaněčka. Cz. I, *Do husitského revolučního hnutí*, przygotował V. Vaněček, Učební texty vysokých škol, Karlova Universita v Praze, Fakulta právnická, Praha 1957.

Czołowy czechosłowacki historyk państwa i prawa prof. Václav Vaněček przygotował do druku teksty źródłowe dla studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu Karola w Pradze, odnoszące się do dziejów państwa i prawa w Czechosłowacji. Jest to chwilowo część pierwsza zamierzonej serii, która ma objąć całość dziejów. Redaktorem całości jest również prof. Vaněček z tym, że część pierwszą najbliższą swym dotychczasowym badaniom przygotował sam. Część ta rozpoczyna się przekazami z początków naszej ery, a kończy w drugim dziesiątku XV w., tuż przed wybuchem rewolucji husyckiej.

Wybór tych tekstów źródłowych, trzeba przyznać, stoi na najwyższym poziomie naukowym i daje studentom prawa pogląd na najważniejsze źródła prawne z przeszłości w naukowej oprawie. Takie zresztą cele przyświecały edytorowi. Teksty mają przyczynić się, jak wynika z przedmowy, do podwyższenia poziomu młodych prawników, mają ich zaznajomić z początkami pracy badawczej. Mają też uzupełnić wykłady materiałem odnoszącym się do historii źródeł prawnych i rozwoju wiedzy prawniczej.

Vaněček w ramach tekstów po raz pierwszy nie zadowolili się tylko tekstami pisanymi, ale opublikował również w postaci odpowiednich ilustracji niektóre zabytki kultury materialnej, które mają również znaczenie dla historii prawa. Są to m. in.: rzeźba głowy męskiej z okresu celtyckiego, pochodząca z Mšeckých Zehrovc (Czechy środkowe) z przełomu II/I w. przed n. e., a mająca świadczyć o społecznym rozwarstwieniu plemienia Bojów, dalej widok rozkopanej tzw. Żurańskiej Mogiły z przełomu V/VI w. (Morawy), pochodzącej już z okresu słowiańskiego, ale stawianej, jak sądzi edytor, przez Gotów lub Bur Gundów, wreszcie reprodukcja fresku z 1134 r. w rotundzie św. Katarzyny na grodzie w Znojmie, przedstawiająca powołanie Przemysła, praojca rodu Przemyślidów, od pług na stolec książęcy. Ta rodowa legenda Przemyślidów, jakże ciekawa przez swe analogie do